

برنامه درسی ملی و نقدی بر دیدگاه موضوعی

سولماز نورآبادی

دانشجوی دکترای برنامه‌ریزی درسی

کلیدواژه‌ها

برنامه درسی، موضوع محوری،
نظام آموزشی و تغییر.

اشاره

با توجه به تغییرات گسترده ایجاد شده در ابعاد گوناگون اجتماعی، اقتصادی، آموزشی، فرهنگی و ... و نیز پیشرفت‌های به دست آمده در زمینه فناوری، به ویژه فناوری اطلاعات، برنامه درسی فعلی نظام آموزشی (موضوع محوری)، دیگر پاسخ‌گوی نیازهای نوجوانان و جوانان نیست. از طرف دیگر، علوم گوناگون بشری چنان از جهات کمی و کیفی توسعه یافته‌اند که نمی‌توان آن‌ها را صرفاً در قالب چند موضوع گنجانده و به یادگیرنده آموزش داد. این علوم با توجه به تغییرات ایجاد شده در ابعاد گوناگون، باید به نحوی در برنامه درسی آورده شوند که یادگیرنده بتواند به طور هم‌زمان، اطلاعات موردنیاز را کسب کند و درصدد برطرف کردن نیازها برآید. دانش‌آموزان آینده‌سازان جامعه و سرمایه‌های ملی محسوب می‌شوند. بنابراین لازم است به برنامه درسی‌شان توجه جدی شود تا به بهترین صورت در عرصه‌های گوناگون، بازدهی و کارایی موردنظر را داشته باشند.

نیازهای رو به تغییر جامعه در این عصر سبب شده است، متقاضیان آموزش عمومی، خواسته‌های متفاوتی از نظام آموزشی نسبت به قبل داشته باشند. می‌توان گفت نیاز به برنامه درسی و آموزش متفاوت، برای زندگی در این قرن پیچیده و چندبعدی، نیازی است که در صورت برطرف شدن، سبب تحقق اکثر خواسته‌های نوجوانان و جوانان می‌شود. از آن‌جا که نظام آموزش فعلی جمهوری اسلامی بر مبنای دیدگاه موضوع محوری تهیه و تنظیم شده است، در این مقاله به نقاط قوت و ضعف این دیدگاه اشاره می‌شود.

معرفی دیدگاه موضوعی در برنامه درسی

در میان دیدگاه‌های مختلف و متنوع در برنامه درسی، دیدگاه موضوعی^۱ از جایگاهی خاص و قدیمی برخوردار است. این دیدگاه بر موضوع‌های درسی و شیوه تکوین و سازمان‌دهی آن‌ها تأکید می‌کند. از بسیاری جهات، در اغلب مدارس اولویت نخست با این دیدگاه است. در این مدارس، موضوع‌های درسی در شکل دادن به ساختار کل برنامه درسی، نقش اساسی دارند. افرادی که به موضوع‌های سنتی و تسلط یافتن بر مهارت‌های پایه توجه دارند، جزو طرفداران دیدگاه موضوعی هستند. آن‌ها به برخی موضوع‌ها، مانند علوم تجربی، ریاضیات و زبان توجه بیشتری نشان می‌دهند و چنین استدلال می‌کنند که موضوعات، ساختارهایی یگانه دارند که دستیابی به دانش جدید را ممکن می‌سازند. بدین سان، مقصود از آموزش و پرورش آن است که دانش‌آموزان در ساختار موضوع‌های گوناگون متبحر شوند.

ویژگی‌های دیدگاه موضوع محوری

از ویژگی‌های این دیدگاه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- تأکید بر به خاطر سپاری معلومات؛
- تأکید بر سخن‌رانی، تمرین و مباحثه در آموزش؛
- توجه به نقش معلم به عنوان مرجع اصلی در آموزش؛
- تأکید بر میزان تسلط دانش‌آموزان بر موضوع درسی و به خاطر آوردن اطلاعات در ارزشیابی آموخته‌ها [میلر، ۱۳۸۳].

به علاوه، معلمان در چارچوب برنامه‌های درسی موضوعی، معمولاً برای تدریس در یک ماده درسی خاص تربیت می‌شوند و بنابراین، از تسلط و توانایی برای تدریس فقط یک موضوع خاص برخوردار هستند. زمان کلاس درس نیز حول محور موضوع‌ها تعیین می‌شود. در سطح دانشگاه، کلاس‌ها به طور سنتی، آن‌گونه سازمان‌دهی می‌شوند که امکان ارائه مطالب از طریق سخن‌رانی فراهم باشد.

ویژگی دیگر این دیدگاه آن است که برنامه درسی به شکل نظام‌مند عرضه می‌شود. همچنین ادعا شده است که رعایت اصول اقتصاد و کارایی، دو امتیاز دیگر در استفاده از دیدگاه موضوعی برای سازمان‌دهی برنامه درسی است. سهولت اجرای برنامه‌های درسی منطبق با این رویکرد،

ویژگی مثبت دیگر این نوع برنامه درسی عنوان شده است. برنامه زمان‌بندی را می‌توان به سهولت بر محور موضوع‌های درسی تنظیم کرد. وحدت زمان کلاس‌ها نیز رعایت می‌شود (بین ۴۰ تا ۵۰ دقیقه).

بحث دیگر در دفاع از این دیدگاه بر مبنای «قدرت سنت»^۲ استوار است. از آن‌جا که مدارس بر محور موضوع‌های درسی سازمان‌دهی شده‌اند، این نوع برنامه درسی امکان ادامه فعالیت معلمان را در چارچوبی مأنوس فراهم می‌سازد. بسیاری از معلمان نیز با این چارچوب احساس آرامش می‌کنند. سازمان‌دهی موضوعی برنامه‌های درسی، کماکان به منزله اصل اساسی در اغلب مدارس مورد توجه است. والدین نیز با این دیدگاه آشنایی دارند در برابر تغییر آن از خود مقاومت نشان می‌دهند. به علاوه، کتاب‌های درسی، منابع و مواد یادگیری حول موضوع‌های متفاوت سازمان‌دهی شده‌اند و بنابراین، اغلب منابع و مواد برنامه درسی پشتیبان این دیدگاه هستند.

نقاط ضعف دیدگاه موضوعی

با وجود این ادعا که موضوع‌های درسی را می‌توان در سازمان‌دهی منطقی برنامه درسی دخیل دانست، شواهد ارائه شده به وسیله نظریه‌پردازان یادگیری نشان می‌دهند که این دیدگاه دارای نقاط ضعف بسیاری به شرح زیر است:

- ساختار موضوع‌ها با چگونگی یادگیری و رشد کودکان و نوجوان هم‌بستگی ندارد.
- تقسیم موضوع‌ها به مواد درسی مجزا، برقراری ارتباط میان مفاهیم و اندیشه‌ها با موضوعات را دشوار می‌سازد. بدین ترتیب، دیدگاه موضوعی با تمایزهای قراردادی (جعلی)، کاوش روابط خارج از یک ماده درسی خاص را مشکل می‌سازد.
- این خطر نیز وجود دارد که دیدگاه موضوعی سبب بیگانگی یادگیرندگان با نگرانی‌ها و دل‌مشغولی‌های اجتماعی شود. بنابراین احتمال دارد، متخصصان موضوعات درسی با غرق شدن در یک قلمرو علمی، نسبت به مسائلی از قبیل فقر، نژادپرستی و زوال اقتصادی، بی‌توجه و بی‌تفاوت باقی بمانند.
- این نوع برنامه درسی با امر برقراری ارتباط با نیازها و علایق دانش‌آموزان سازگاری ندارد.
- مرتبط بودن این نوع برنامه درسی با یادگیری در سطوح

معلمان در چارچوب
برنامه‌های درسی
موضوعی، معمولاً برای
تدریس در یک ماده
درسی خاص تربیت
می‌شوند و بنابراین، از
تسلط و توانایی برای
تدریس فقط یک
موضوع خاص برخوردار
هستند

ترجمه دکتر محمدرضا کریمی پور
عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد زنجان

اشاره

زمانی که آدمی سرگرم فعالیت‌هایی نظیر تماشای تلویزیون، خواندن کتاب، نوشتن مطلب، استفاده از شبکه‌های رایانه‌ای داخلی و خارجی، آموزش زبان جدید و یادگیری ورزش تازه‌ای می‌شود، فکر خود را به کار می‌اندازد و به ورزش ذهنی مبادرت می‌ورزد. برنامه‌های متنوع و سرگرمی‌های مناسب روزانه، مانند تخمین تعداد درختان پارک و یا گردشگران پارک و طرح قرار گرفتن درختان در پارک و یا حل معماهای روزنامه‌ای، طرح سؤال و جست‌وجوی پاسخ آن‌ها، فعالیت‌هایی هستند که در تقویت توانایی ذهن نقش مؤثری دارند. اگرچه این برنامه‌ها در ابتدا دشوار به نظر می‌رسند، اما در علم عصب‌شناسی پایگاه واقعی دارند. آزمایشی که عصب‌شناسان در سال ۱۹۹۸ در ایالات متحده روی موش‌ها و خرگوش‌ها انجام دادند، نشان داد که هر روز هزاران سلول جدید در ناحیه هیپوتالاموس مغز بزرگسالان تولید می‌شود. موقعی که انسان با مسئله یا رویدادی روبه‌رو می‌شود، ذهن درگیر یافتن راه‌حل بهینه می‌شود.

اشتغال ذهن، فرایند مغز را تحت فشار قرار می‌دهد و مغز را به فعالیت ذهنی وای دارد تا مسئله را حل کند. نتایج یافته‌های تحقیق، به ایجاد اندیشه‌ای می‌انجامد که باید قبل از این که شخص گرفتار مرض آلزایمر یا انواع فراموشی‌های دیگر شود، از طریق درگیر کردن ذهن خویش با رویدادها و فعالیت‌ها، مغز خود را فعال نگه دارد.

کلیدواژه‌ها

نرون‌های جدید، تکنولوژی یادگیری،
چالش شناختی، ماندگاری نرون‌ها.

پایین تفکر بیشتر است. به این معنی که کانون توجه، معمولاً بر یادآوری اطلاعات و مهارت‌های پایه، توأم با فرصت بسیار اندک برای مهارت‌های سطوح بالای تحلیلی و مفهومی است.

- غالباً به حیطه عاطفی توجهی نمی‌شود.
- افزایش سرانه دانش آموز به معلم و کاهش ترک تحصیل دانش آموزان متوسطه، به افت نمره‌های یادگیرندگان در آزمون‌های متفاوت منجر شده است.
- این دیدگاه زمینه‌های مناسب رشد خلاقیت و تفکر مستقل دانش آموزان را کمتر فراهم می‌کند.
- کاربرد برنامه درسی موضوعی مستلزم درک و فهم عمیق معلم از موضوعات و رشته‌های علمی است. در حالی که برخی معلمان فاقد چنین تخصص بالایی هستند.
- این دیدگاه به عنوان یک نمونه گزینشی از موضوعات دانش، بیش از آن که وسیله‌ای برای تحقق تعلیم و تربیت در نظر گرفته شود، به غلط به عنوان هدف تعلیم و تربیت پنداشته می‌شود [احمدی، ۱۳۸۰].

علی‌رغم رشد و توسعه همه جانبه علوم و فناوری، این دیدگاه از به کارگیری آن‌ها در قالب یک یا چند موضوع درسی عاجز است.

برنامه درسی موضوعی در سازگار کردن یادگیرندگان با تحولات ایجاد شده در ابعاد گوناگون اجتماعی، نظیر ابعاد فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، و... توانمند نیست. به عبارت دیگر، دانش‌آموز توانایی ورود به جامعه‌ای مملو از پیچیدگی‌ها، تغییرات و احتمالات را ندارد و از قدرت انطباق برخوردار نیست.

این دیدگاه با ارائه مطالب و محتوای از پیش تعیین شده، توانایی تربیت دانش‌آموزانی منتقد را ندارد. زیرا توانایی نقد و انتقاد در زمینه‌ای ظهور و بروز می‌یابد که آزادی تفکر و نیز عدم محدودیت زمانی وجود داشته باشد.

پی‌نوشت

1. Subject Oriented

2. Power Tradition

منابع

۱. احمدی، پروین (۱۳۸۰). «طراحی الگوی برنامه درسی تلفیقی و مقایسه آن با برنامه‌های درسی موجود دوره ابتدایی در نظام آموزشی ایران». رساله دکترای دانشگاه تربیت مدرس. دانشکده علوم انسانی.
۲. میلر، جی. پی (۱۳۸۳). نظریه‌های برنامه درسی. ترجمه محمود مهر محمدی. سمت. تهران: چاپ سوم.

کاربرد برنامه درسی
موضوعی مستلزم
درک و فهم عمیق
معلم از موضوعات و
رشته‌های علمی است

